

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ В СОЦІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

ORGANIZATION OF CONTROL IN SOCIAL SECURITY

У статті розглядається організація контролю в соціальному середовищі. Визначено, що соціальне забезпечення – це певні соціальні та економічні заходи, які направлені на допомогу населенню, яке потрапило в складні життєві обставини. Розглянуто основні поняття державний нагляд та контроль. Державний нагляд це спостереження спеціальними установами за дотриманням вимог та правил надання допомоги населенню. Державний контроль в свою чергу направлений на перевірку дотримання виконавчими органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянами правил, які затвердженні в нормативних актах. Перелічені основні напрямки держави у сфері соціального забезпечення. Прописано основні стратегії держави, щодо соціального забезпечення. Визначено принципи здійснення державного контролю: адресність, ефективність та законність. Встановлено, що інструментами контролю та забезпечення належного функціонування системи соціального захисту є: моніторинг, контроль (нагляд), верифікація, аудит, інспектування, оцінювання якості та ефективності надання соціальних послуг.

Перераховано та розглянуто нормативні документи, які регулюють державний контроль у сфері соціального забезпечення. Соціальне забезпечення становить вагомую частку політики держави, яка несе відповідальність за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Це та складова, від ефективності якої залежить цивілізаційний розвиток будь-якого суспільства. Дослідження сутності соціального забезпечення, його місця в соціальній політиці держави становить значний інтерес в складних умовах сьогодення, адже соціальний захист є засобом збереження фінансової рівноваги та добробуту у суспільства.

Поняття «соціальне забезпечення» у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті.

Система соціального забезпечення та соціальної підтримки є важливою складовою реалізації державної соціальної політики. Передусім це стосується політики щодо малозабезпечених та непрацевдатних і забезпечує соціальну стабільність у суспільстві.

Складовими соціального забезпечення є пенсійне забезпечення, забезпечення грошовою допомогою, соціальне обслуговування. Пільги і компенсації є головними для трьох компонентів. Соціальне забезпечення тісно взаємодіє та переплітається із самозабезпеченням громадян на випадок настання складних життєвих обставин. До соціального забезпечення належать усі матеріальні

блага, які людина отримує безоплатно чи на пільгових умовах від суспільства у разі втрати джерел до існування або несення додаткових витрат.

Ключові слова: соціальне забезпечення, державний нагляд, державний контроль, складні життєві обставини.

The article examines the organization of control in the social environment. It was determined that social security is certain social and economic measures aimed at helping the population that has fallen into difficult life circumstances. The main concepts of state supervision and control are considered. State supervision is monitoring by special institutions of compliance with the requirements and rules of providing assistance to the population. State control, in turn, is aimed at checking compliance by executive bodies, enterprises, institutions, organizations, and citizens of the rules approved in normative acts. The main directions of the state in the field of social security are listed. Written on the basis of the state's strategy for social security. The principles of state control are determined: targeting, efficiency and legality. It has been established that the tools of control and ensuring the proper functioning of the social protection system are: monitoring, control (supervision), verification, audit, inspection, evaluation of the quality and efficiency of the provision of social services. Normative documents regulating state control in the field of social security are listed and reviewed. Social security is a significant part of the state's policy, which is responsible for the well-being, development and security of its citizens. This is the component on the effectiveness of which the civilizational development of any society depends. The study of the essence of social security, its place in the social policy of the state is of great interest in today's difficult conditions, because social protection is a means of preserving financial balance and well-being in society. The concept of "social security" in a broad sense is defined as state activity aimed at ensuring the formation and development of a full-fledged personality, identifying and neutralizing negative factors affecting it, creating conditions for self-determination and affirmation in life. The system of social security and social support is an important component of the implementation of state social policy. First of all, this applies to the policy regarding the poor and the disabled and ensures social stability in society.

The components of social security are pension security, cash assistance, and social services. Benefits and compensation are the main three components. Social security closely interacts and is intertwined with self-sufficiency of citizens in case of difficult life circumstances. Social security includes all material benefits that a person receives free of charge or on preferential terms from society in case of loss of sources of livelihood or additional expenses.

Key words: social security, state supervision, state control, difficult life circumstances.

УДК 316.422.42
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.41.3>

Бондаренко Г.В.

к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови України як суверенної, незалежної держави, яка впевнено крокує до вступу

в Євросоюз актуальними є зміна суспільно-політичного та соціально-економічного забезпечення. Адже саме зараз формується демо-

кратична держава з розвиненою ринковою економікою, системою соціальної допомоги, стандартів, яка повинна гарантувати громадянам повний соціальний захист зі свого боку.

Важливою складовою державної соціальної політики є система соціального забезпечення та соціальної підтримки людей, які цього потребують: малозабезпечені родини, непрацевдатні особи, внутрішньо переміщені особи, інваліди, учасники АТО та бойових дій.

Головними складниками соціального забезпечення на сьогоднішній день є пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування та надання грошової допомоги. Вважаємо, що важливим є надання державою гідного соціального забезпечення для своїх громадян, а з іншого боку все це повинно відбуватися під пильним контролем відповідних органів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням соціального забезпечення в Україні займається достатня кількість науковців, а саме: Авер'янов В., Андрійко О., Афанас'єв В., Бандурка О., Кубко Є., Яковлева Г. але на превеликий жаль на сьогодні організація контролю в соціальному забезпеченні є предметом окремого дослідження дослідників.

Мета статті – полягає в аналізі існуючих підходів та методів, щодо здійснення контролю соціального забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу. В останні роки державна політика в сфері соціального забезпечення почала активно впроваджуватися та розвиватися з метою захисту вразливих верств населення, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Основними складовими соціального забезпечення є три напрямки, а саме: пенсійне забезпечення, забезпечення грошовою допомогою та соціальне обслуговування. Для них актуальними наразі є пільги та компенсаційні виплати. Якщо людина опиняється в складних життєвих обставинах, то може бути або самозабезпечення, або соціальне забезпечення. Наразі до соціального забезпечення відносяться: усі матеріальні блага, які людина отримує на безоплатній основі або як варіант на пільговій основі від соціального фонду, якщо вона повністю втрачає джерело до існування.

Дослідниця В. Утвенко стверджує, що соціальне забезпечення – це система суспільних або економічних заходів, які спрямовані на забезпечення населення від виникнення соціальних ризиків: безробіття, хвороба, інвалідність та інші [1].

Якщо розглядати поняття «соціальна підтримка», то можна вважати його системою певних заходів матеріального забезпечення з бюджету держави або інших джерел фінансування.

В сучасній європейській державі соціальне забезпечення є одним з найпріоритетніших і посідає особливе місце.

До основних напрямків держави у сфері соціального забезпечення є:

- гарантована виплата мінімальної заробітної плати;
- боротьба з бідністю та надання допомоги, тим хто більш всього її потребує;
- надання допомоги по безробіттю;
- надання та забезпечення соціального захисту ветеранам та учасникам АТО та ООС, учасникам російсько-української війни;
- забезпечення охорони здоров'я населення;
- супровід багатодітних, малозабезпечених сімей та сімей з особливими потребами.

Все вище перераховане потребує виконання певних стратегій на державному рівні:

- 1) забезпечення прав та свобод громадян України;
- 2) розвиток та забезпечення демократії та формування громадянського суспільства;
- 3) на рівні держави забезпечувати гідні умови праці та відповідну оплату;
- 4) надання кожній людині можливостей для реалізації і розвитку своїх вподобань та здібностей;
- 5) забезпечення органів місцевого самоврядування до соціального захисту населення;
- 6) розвиток та супровід соціального забезпечення в системі освіти.

Для повноцінного впровадження та розвитку напрямків соціального забезпечення треба повноцінно забезпечити нагляд та контроль з боку держави.

Вважаємо, що поняття нагляд та контроль є дещо відмінними. Головною відмінністю є те, що поняття контролю є ширшим ніж нагляд і воно передбачає втручання в діяльність соціального забезпечення та захисту. Але так як будь-який орган не може виконувати тільки контролюючі функції, ще є нагляд з боку державних органів.

На думку С. Стеценко, державний нагляд – це організовано-правовий метод з допомогою якого забезпечується виконання законів та дисципліни, і характеризується він виявленням і попередженням правопорушень, щодо організаційно не підпорядкованих об'єктів [2, с. 196].

Ю. Шемшученко трактує державний нагляд – як здійснення спеціальними державними структурами контролю із забезпечення законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, які затвердженні в законах та правових актах [3, с. 7].

В. Колпаков вважає, що державний нагляд – це здійснення спеціальними державними установами цільового спостереження за

дотриманням виконавчо-розпорядчими органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянами правил, які затвердженні в нормативних актах [4, с. 675].

О. Андрійко в своїх працях вказує, що державний нагляд – це вид державного контролю який повинен забезпечувати законність, дотримання спеціальних норм та виконання загальнообов'язкових правил, які прописані в законах та підзаконних актах. Державний нагляд також передбачає систематизоване спостереження спеціальних державних органів за діяльністю не підпорядкованих їм органів або осіб з метою виявлення порушень законодавства України [5, с. 140].

Якщо розглядати державний контроль, то більшість вчених його трактують по своєму. Наприклад, В. Млиновський вважає, що державний контроль – це безпосередній процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, що складається з установлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і внесення корективів, в тому разі якщо результати мають суттєві відмінності від встановлених критеріїв [6].

В. Шестак під державним контролем розуміє самостійну чи зовнішню ініційовану діяльність уповноважених суб'єктів, яка спрямована на встановлення фактичних результатів, щодо об'єктів контролю для визначення їх відповідності або невідповідності тим критеріям оцінки, які припускають застосування реакції в правовому порядку, щодо отриманих результатів [7, с. 7].

Повністю поділяємо думку вченого Ю. Битяка, який в наукових дослідженнях трактує поняття державний контроль як складову частину (елемент) управління, який забезпечує систематичну перевірку, щодо виконання Конституції України, законів України, нормативних актів, дотримання правопорядку і полягає у втручання контролюючих органів, у наданні обов'язкових для виконання розпоряджень та рекомендацій, зміні, припиненні або відміні актів управління [8, с. 223-224].

На нашу думку найбільш влучним і конкретним є трактування Т. Маматової поняття «державний контроль». Ця науковиця запропонувала трикомпонентне визначення цього терміну.

По-перше, державний контроль як правова компонента – розуміється як реалізація функції втручання держави в діяльність організацій, що забезпечують соціальне середовище, якщо вони несуть загрозу для людини, її безпеці, безпеці держави або оточуючого середовища.

По-друге, державний контроль як функціональна компонента – це розробка коригуючих дій, який за основу бере порівняння фактичного та заявленого стану об'єктів у відповідності до прописаних критеріїв.

По-третє, державний контроль як інформаційна компонента – це виявлення намірів або певних фактів, що можуть призвести до загроз безпеки людини, держави або оточуючого середовища [9].

Науковець О. Бандурка вважає, що головними завданнями державного контролю є:

1) спостереження за функціонуванням самого підконтрольного об'єкту;

2) отримання об'єктивної та правдивої інформації, щодо дотримання дисципліни і законодавства;

3) розробка та впровадження заходів, задля попередження та усунення порушень законодавчих актів та нормативів;

4) виявлення причин та умов, які призвели до порушень;

5) розробка та впровадження заходів задля притягнення до відповідальності людей, які винні у порушенні нормативно-правової бази [10, с. 216].

В останні роки незалежної України державна політика у сфері соціального забезпечення вийшла на новий рівень задля реалізації потреб життєдіяльності населення, яке опиняється в складних життєвих обставинах.

У 2020 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та дітей. Саме в цій концепції прописані завдання, цілі та етапи проведення реформи системи соціального забезпечення. Головною метою даної Концепції є: визначення та впровадження ефективної моделі взаємодії між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування для реалізації державної політики соціального захисту населення та захисту прав дітей із забезпеченням сервісного підходу з надання соціальних послуг та дотримання принципу їх максимальної доступності для споживачів, а також здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства у зазначеній сфері [11].

Головним завданням державного контролю у соціальному забезпеченні є сприяння ефективній реалізації конституційного права особистості на соціальне забезпечення та захист.

Г. Яковлева, активно займається дослідженнями у сфері соціального забезпечення вважає, що державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України – це управлінська діяльність держави, яка спрямована забезпечення дотримання законодавства у сфері соціального забезпечення [12, с. 91].

Вважаємо, що важливою специфікою контролюючих органів у соціальному забезпеченні повинні бути: адресність та ефективно використання бюджетних коштів.

Для ефективного контролю та забезпечення системи соціального захисту населення Укра-

їни повинні бути впроваджені: постійний моніторинг роботи відділів соціального захисту, контроль, аудит, верифікація, інспектування та оцінювання якості надання соціальних послуг та підтримки.

Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу Міністерства соціальної політики. Останнє в свою чергу здійснює державний контроль з дотримання вимог законодавства під час надання послуг соціальної підтримки людям різних категорій, які опинилися в складних життєвих обставинах, за дотримання прав дітей [13].

1 січня 2021 року було створено територіальні органи Насоцслужби як юридичних осіб публічного права. Насоцслужба надає змогу в державних масштабах розвивати соціальні послуги на вищому рівні та якісно. А також веде ефективний контроль за якісним наданням послуг та у повному обсязі.

В положенні «Про Національну соціальну сервісну службу» від 26.08.2020 року чітко прописані наступні види контролю:

1. За дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки.

2. За використанням коштів державного бюджету виділених для надання соціальної підтримки, зокрема під час проведення перерахунку її розмірів у разі встановлення фактів надмірної виплати коштів або надання її з порушенням законодавства.

3. За дотриманням прав дітей [14].

Державний контроль особливо відноситься до дотримання прав людини та прав дитини.

Функції суб'єктів державного контролю на думку Г. Яковлевої [12, с. 92] полягають у:

- спрямованості у виявленні розходжень між заданими і фактичними діями для досягнення поставленої мети та прийняття рішення, щодо виправлення ситуації;

- спрямування на попередження порушення законодавства;

- спрямування на припинення неправомірних дій органами соціального забезпечення;

- забезпечення суб'єкту управління отримання інформації про стан справ у сфері його інтересів.

Головними об'єктами у сфері соціального контролю на сьогоднішній день є:

- надавачі соціальних послуг (юридичні та фізичні особи);

- органи, установи та організації, що призначають, нараховують та здійснюють соціальні виплати;

- громадяни України, які користуються правом отримання соціальних послуг;

- отримувачі соціальних послуг.

Висновки. Отже, проведений аналіз наукових джерел з досліджуваної проблематики дозволив нам виявити, що організація державного контролю в соціальному забезпеченні є актуальним питанням сьогодення і відіграє велику роль в розбудові незалежної, демократичної, суверенної сучасної України. Якщо з боку держави буде здійснюватися контроль за соціальним забезпеченням, то населення буде більше довіряти державі та органам соціального захисту. Буде значно підвищуватися рівень захисту громадян та менше порушуватися їхні права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Утвенко В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018. 248 с.

2. Стеценко Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

3. Шемшученко Ю. Юридична енциклопедія. Київ: «Українська енциклопедія», 2001. Т. 2. 741 с.

4. Колпаков В. Юридичне право: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 1999. 736 с.

5. Андрійко О. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Київ: Наукова думка, 2004. 299 с.

6. Малиновський В. Державне управління. Київ: Атіка, 2003. 573 с.

7. Шестак В. Державний контроль в сучасній Україні: автореф. дис. ... кад. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 18 с.

8. Битяк Ю. Адміністративне право України: підручник для юридичних вузів і факультетів. Харків: Право, 2000. 520 с.

9. Мамотова Т. Трактатування поняття «державний контроль» у сучасному законодавстві України та його уточнення. Вісник державної служби України. 2004. № 1. С. 23–26.

10. Бандурка О. Адміністративний процес: підручник для вищ. навч. закладів. Київ: Літера ЛТД, 2001. 336 с.

11. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-p#Text>

12. Яковлева Г. Державний нагляд і контроль у сфері соціального забезпечення населення України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 90–93.

13. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. №423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-p#Text>

14. Деякі питання Національної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. №783. Урядовий кур'єр. 2020. 5 вер. С. 10–11.